

УДК 343.13

С. В. СЛІНЬКО,

доктор юридичних наук,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики
навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ

НЕЗАЛЕЖНА СУДОВА ВЛАДА: КОНЦЕПЦІЯ РОЗВИТКУ

Розглянуто концептуальні положення судової діяльності. Відповідно до міжнародних та європейських норм, які затверджені Конституцією України. Визначено принципи та теоретичні положення незалежності судді. Надано пропозиції щодо удосконалення судової влади.

Актуальність даної статті обумовлена необхідністю аналізу імплементації норм міжнародного, європейського права в законодавство України щодо визначення концепції розвитку судової системи, встановлення елементів незалежності судової влади, закріплених у Конституції України.

Створення демократичної держави повинно ґрунтуватися на незалежній судовій владі, яка забезпечує рівновагу між державними формуваннями та суспільством.

Новизна статті передбачає розгляд правових та процесуальних положень незалежності судді з урахуванням норм міжнародного права, які ратифіковані Верховною Радою України та є частиною національного законодавства щодо захисту прав та свобод людини і громадянина.

Практичне значення полягає в проведенні аналізу положень незалежності судді у кримінальному процесі на підставі Конвенції про захист прав та свобод людини і громадянина. Європейський Суд виявив в Україні системні порушення чинного законодавства з боку судового корпусу і постановив це у відповідному рішенні [1].

Теорія та практика незалежної судової влади була предметом розгляду О. С. Алексєєва, Ю. М. Грошевого, Е. Г. Веретехіна, Г. Т. Єрмошина, Т. М. Моршакової, В. М. Случевского, О. В. Смирнова, Д. Г. Тальберга, які вказують на процесуальні положення статусу судді, встановлюють функції правової діяльності у сфері кримінального процесу, але не розглядають положень застосування верховенства права та закону, застосування принципу презумпції невинуватості, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, визначення положень норм міжнародного та європейського права під час прийняття рішення та постанови вироку [2, с. 49; 3, с. 6–10; 4, с. 11; 5, с. 67–68; 6, с. 87; 7, с. 143].

Аналіз літератури та практики свідчить, що реальна та фактична самостійність судді не

збігаються. Важливо на доктринальному рівні встановити незалежність судової влади та визначити її критерії:

- конституційно-правовий статус судді як гілки державної влади, а саме пряме застосування конституційних, міжнародних норм права у випадку прогалин чинного законодавства;
- наявність дискреційних повноважень, за якими суддя повинен самостійно вирішувати питання в межах своєї компетенції під час прийняття процесуальних рішень;
- наявність нормативного контролю, згідно з яким суддя зобов'язаний скасувати дефектні акти інших гілок влади;
- наявність права правотворчості у формуванні норм судового права.

Верховний Суд України, розглядаючи концепцію незалежної судової влади та її подальшого розвитку, вказує факти тиску на суддів, втручання в їх процесуальну діяльність та зазначає, що втручання набуває системного характеру. Під час розгляду судами кримінальних справ, формування суддівського корпусу, призначення суддів на посаду з боку виконавчої влади мають місце факти грубих вказівок щодо прийняття процесуальних рішень, постанови вироку. Зазначені факти втручання в діяльність судді проводять до порушення його прав та захисту у разі виконання службових обов'язків.

Окремі державні установи, до компетенції яких входять вирішення питань про відповідальність суддів, втручаються в їх діяльність, вилучають судові справи для перевірки та надання вказівок, вимагають надання відомостей, які становлять таємницю нарадчої кімнати, а в разі отримання відмови намагаються вчинити розправу над суддями шляхом проведення перевірок судової діяльності, які супроводжуються виходом за межі компетенції державних установ.

Вказані негативні явища набувають поширення і становлять загрозу принципу верховенства

права в державі, здійсненню правосуддя на засадах рівності громадян перед законом.

Суддя у своїй діяльності зобов'язаний керуватися Конституцією України, нормами міжнародного права та чинним законодавством. Він не має права піддаватися протиправному впливу посадових осіб органів державної влади, суб'єктів політичної діяльності на вирішення судових справ, що завдає істотної шкоди демократичному конституційному ладу, правам і свободам громадян, інтересам суспільства та держави [8].

Незалежність судової влади є не тільки теоретичним аспектом проблеми, вона має й практичне значення. На дане положення було звернено увагу в науковій літературі. Так, О. П. Гуськова вважає, що судова влада повинна бути незалежною та самостійною гілкою державної влади, яка повинна вирішувати правові конфлікти, що виникають, та здійснювати контроль за виконанням нормативних і правозастосовних актів, чинного законодавства та Конституції [9, с. 11–13].

С. А. Шейфер та В. А. Яблоков характеризують судову владу як самостійну публічно-правову гілку влади, яка являє собою систему спеціальних державних органів [10, с. 192].

М. О. Колоколов вважає, що феномен судової влади повинен мати наступні характеристики:

- судова влада є однією з форм публічної державної влади;
- існування судової влади поза суспільством неможливе;
- невиконання рішення судової влади повинно супроводжуватися санкціями, а у разі спротиву виконання судового рішення суддя повинен мати право притягувати винних до кримінальної відповідальності;
- суддя повинен мати суб'єктивне право на ухвалення судового рішення, а суспільство, громадянин повинні мати об'єктивне право підкорятися судовим рішенням [11, с. 102].

Поняття «незалежність» визначається у словниках як самостійність, відсутність підпорядкованості, суверенітет. Таким чином, словосполучення «незалежна судова влада» можна тлумачити як незалежність судді відповідно до самостійності судової влади, яка спрямована на забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина під час здійснення правосуддя. Конституційна гарантія держави спрямована на забезпечення недоторканності суддів як носія державної влади.

Реформування кримінальної юстиції та визначення правових положень судової влади в Україні проводиться шляхом затвердження

статусу судді як незалежної гілки влади, визначення верховенства права та закону, диференціювання кримінальної відповідальності, визначення принципу презумпції невинуватості.

Статус судді повинен включати в себе сукупність певних соціальних можливостей, обсяг і характер яких залежать від соціальної, правової функції, що виконується судочинством. Таким чином, суддя як незалежний представник однієї з гілок влади повинен забезпечити незалежне, об'єктивне, повне, неупереджене відправлення функцій судової влади, а саме: здійснення від імені держави розгляду кримінальних справ, виконання завдань правосуддя таким чином, щоб особа, яка вчинила злочин, була притягнена до кримінальної відповідальності, а жоден невинний не був покараний.

Здійснення вказаної функції передбачає надання судді процесуальних повноважень. Сукупність повноважень становить зміст правового статусу судді. Теоретична модель статусу судді повинна включати наступні елементи:

- правовий статус суддів – це встановлена законом сукупність прав і обов'язків суддів, а також гарантій їх незалежності під час здійснення правосуддя;
- правовий статус судді не повинен розглядатися окремо від конституційного статусу, змісту та обсягу прав, основних свобод і обов'язків, закріплених у Конституції України, що є основою, фундаментом спеціального правового статусу судді;
- статус судді повинен включати можливість прийняття та застосування нормативних положень і процедур, які здатні забезпечити довіру до компетентності, незалежності судді;
- Закон України «Про судоустрій і статус суддів» надає суді статус посадової особи державної (судової) влади, що свідчить про необхідність урахування особливостей правового становища даної категорії осіб під час визначення структури і правової природи елементів їх правового статусу;
- Європейська хартія про статус суддів встановлює компетентність, незалежність судді таким чином, щоб громадянин мав право на його захист.

Роблячи висновок з цих положень, можна зазначити, що правовий статус судді є цілісною правовою категорією, яка характеризує спектр юридичних елементів та виконання функції здійснення судової влади.

Специфіка діяльності судді передбачає деякі обмеження вибору поведінки судді у сфері правовідносин. Загальними положеннями обмежень

є можливе запобігання протиправному використанню посади судді у кримінальному процесі. Суддя не приймати рішення, які можуть завдати шкоди авторитету судової влади. Всі обмеження незалежної судової влади спрямовані на створення гарантій незалежного правосуддя.

Аналіз літератури, практики діяльності суду, судова статистика Верховного Суду України свідчить, що судова реформа повинна вирішити наступні завдання:

- забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини та громадянина під час здійснення судочинства;
- закріплення в нормах кримінального процесу положень виконання демократичних принципів організації та діяльності правоохоронних органів;
- забезпечення доступу інформації до судової системи, правової статистики;
- розгляд кримінальної справи судом присяжних;
- оскарження неправових рішень, постановленого вироку до Європейського суду з прав людини;
- встановлення судового контролю у разі обмеження прав і свобод людини та громадянина;
- здійснення судочинства на принципах змагальності, диспозитивності, рівноправності сторін, презумпції невинності;
- диференціація форм судочинства.

Гарантією концепції організаційної незалежності судді є положення процесуальної діяльності судді, яка не залежна від законодавчої, виконавчої гілки влади. Законодавець не має права постановляти законодавчі акти, які анулюють вирок суду, або встановлювати зворотну

чинність закону. Виконавча влада не має права втручатися у виконання судових функцій.

Аналіз даних положень надає підстави для **висновку** щодо встановлення принципів положень незалежності судової влади, а саме:

- суддя нікому не підкоряється у разі виконання процесуальної діяльності;
- під час ухвалення вироку ніхто не має права впливати на суддю;
- процедура правосуддя повинна забезпечити судді розгляд справи;
- вплив на процесуальну діяльність судді переслідується за законом.

Виходячи із зазначених положень концепція розвитку правосуддя повинна бути спрямована на забезпечення його доступу з боку громадян під час порушення кримінальної справи, проведення досудового слідства, оскарження процесуальних та слідчих дій слідчого, ухвалення вироку; проведення судової процедури розгляду кримінальних справ; забезпечення захисту прав та свобод особи, щодо якої проводиться кримінальне переслідування державними правоохоронними органами; відкритість, гласність, об'єктивність, всебічність, повнота дослідження обставин матеріалів кримінальної справи.

Важливим елементом концепції повинно бути визначення професіоналізму судді як гарантії справедливого вирішення судової справи. Авторитет судді повинен бути забезпечений формуванням висококваліфікованого корпусу суддів. Організація судової системи повинна передбачати заходи протистояння тиску на суддю.

Список використаної літератури

1. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Харченко проти України» від 11 лют. 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/sprava-harchenko-proti-ukrayini-doc64650.html>.
2. Алексеев А. С. Русское государственное право / А. С. Алексеев. – Изд. 4-ое. – М. : Тип. О-ва распространения полезных книг, 1897. – 583 с.
3. Ермошин Г. Т. Гарантии независимости судьи – носители государственной власти: социально-правовые аспекты / Г. Т. Ермошин // Российский судья. – 2005. – № 5. – С. 6–10.
4. Морщакова Т. На полпути к правосудию [Электронный ресурс] / Тамара Морщакова // Отечественные записки. – 2003. – № 2 (10). – Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru/2003/2/na-polputi-k-pravosudiyu>.
5. Смирнов А. В. Модели уголовного процесса / А. В. Смирнов. – СПб. : Наука, 2000. – 223 с.
6. Случевский В. Учебник русского уголовного процесса. Судостроительство – судопроизводство / В. Случевский. – Изд. 4-е. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1913. – 684 с.
7. Тальберг Д. Г. Русское уголовное судопроизводство : пособие к лекциям. Т. 1 / Д. Г. Тальберг. – Киев : Т-во печ. дела и торг. И. Н. Кушнерев и Ко в Москве, Киев. отд-ние, 1889. – 328 с.
8. Про незалежність судової влади [Електронний ресурс] : постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 черв. 2007 р. № 8. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>.
9. Гуськова А. П. К вопросу о судебной защите прав и свобод человека, гражданина в российском уголовном судопроизводстве / А. П. Гуськова // Российский судья. – 2005. – № 6. – С. 11–13.
10. Шейфер С. А. Понятие судебной власти и ее функции / С. А. Шейфер, В. А. Яблоков // Проблемы судебно-правовой реформы в России: история и современность : сб. тр. – Самара : СаГа, 1999. – С. 184–199.

11. Колоколов Н. А. Судебная власть: о сущем феномене в логосе / Н. А. Колоколов. – М. : Юристъ, 2005. – 560 с.

Надійшла до редколегії 11.03.2012

СЛИНЬКО С. В. НЕЗАВИСИМАЯ СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ: КОНЦЕПЦИЯ РАЗВИТИЯ

Рассмотрены концептуальные положения судебной деятельности согласно международных и европейских норм, утвержденных Конституцией Украины. Определены принципы и теоретические положения независимости судьи. Внесены предложения относительно совершенствования и развития судебной власти.

SLINKO S. INDEPENDENT JUDICIAL AUTHORITY: DEVELOPMENT CONCEPT

Conceptual provisions of judicial activity according to the international and European norms approved by the Constitution of Ukraine are considered. Principles and theoretical positions of independence of the judge are defined. The offers concerning improvement and development of judicial authority are made.
